

KESİN BİR BİLİM OLARAK FELSEFE

Edmund Husserl Yirminci yüzyıl felsefesine derin ve çok yönlü etkileri olan Alman filozof Edmund Husserl, Mähren Prossnitz'de 8.4.1859 tarihinde doğdu, 27.4.1938'de Freiburg İ.B.'de öldü. 1916 yılında üniversitede profesör olan Husserl'in ilk çalışmaları, matematikle ilgilidir. Bunu izleyen mantık çalışmaları, onu yepyeni bir felsefeye, fenomenolojiye götürdü.

Kitapları: *Philosophie der Arithmetik*, 1891; *Logische Untersuchungen*, 1900; *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*, 1913; *Formale und transzendental Logik*, 1929; *Meditations cartesiennes*, 1931. (Almanca'sı S. Strasser tarafından, 1950); *Die Krisis der europäischen Wissenchaften und die transzendental Phänomenologie*, 1936; *Erfahrung und Urteil*, 1939 (yayımlayan L. Landgrebe, ikinci baskı 1954).

Husserl, 1913-1930 arasında "Jahrbuch für Philosophie und Phänomenologische Forschung"un yayıncılığını yapmıştır. 1939'da kurulan "Husserl-Archiv zu Löven"de saklanan 45.000 sayfalık orijinal elyazmalarından oluşan Husserl terekesinin büyük bölümü henüz yayımlanmamıştır. 1950'den beri, H.L. Breda yönetimindeki kuruluş ve Köln Üniversitesi'nin ortak çalışmalarıyla yayımı yapılan "Husserliana" dizisinde, Husserl'in bütün eserleri yayımlanmaktadır.

Bundan başka, Buffalo (USA), Freiburg İ.B., ve Paris (Sorbonne) şubelerindeki ortak çalışmalarda, "Phaenomenologica" dizisinde de Husserl'in bilimsel çalışmaları yayımlanmaktadır.

Tomris Mengüşoğlu (1926 İstanbul - 2008 İstanbul) İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nden mezun oldu. *İnsancıl* dergisinde felsefe yazıları yazdı. Moritz Geiger, Marit Rullman gibi yazarların eserlerini çevirdi.

EDMUND HUSSERL

**Kesin Bir Bilim Olarak
Felsefe**

Çeviren
Tomris Mengüsođlu

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 434
Cogito - 22

Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe / Edmund Husserl
Özgün adı: *Philosophie als Strenge Wissenschaft*
Çeviren: Tomris Mengüşoğlu

Kitap editörü: Hülya Tufan
Düzeltili: Filiz Özkan

Kitap tasarımı: Mehmet Ulusel
Grafik uygulama: Akgül Yıldız

Baskı: Sena Ofset Ambalaj, Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Litros Yolu Sk. 2. Matbaacılar Sitesi B Blok
Kat: 6 No: 4NB 7-9-11 Topkapı - Zeytinburnu / İstanbul
Telefon: (0 212) 613 38 46
Sertifika No: 45030

1. baskı: İstanbul, Ocak 1995
3. baskı: İstanbul, Mart 2020
ISBN 978-975-363-248-7

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2014
Sertifika No: 44719

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyođlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
[facebook.com/yapikrediyayinlari](https://www.facebook.com/yapikrediyayinlari)
twitter.com/YKYHaber
[instagram.com/yapikrediyayinlari](https://www.instagram.com/yapikrediyayinlari)

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İÇİNDEKİLER

Çevirmenin Notu • 7

Önsöz • 9

Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe • 35

Terimce • 89

Çevirmenin Notu

Dil ve Terimler Üzerine

Kuşku yok ki, dil bir ulusun kimliğinin aynasıdır. Bu bilinçle, yarım yüzyılı aşkın bir süreden beri, uluslaşma, ulus olarak kimliğimizi bulma çabalarımızla birlikte başlayan dilimizi arındırma çalışmalarımız, bu süre içinde bize çok değerli deneyimler kazandırdı. Dilimizi arındırma ve terim üretmede verilen emekler, gösterilen çabalar sonunda, bazı terimlerin, sözcüklerin “tuttuğu”, bazılarının “tutmadığı”, “yerleşmediği”; ya da “değişerek yerleştiği” gibi bir deneyimimiz oldu.

Bu deneyim, dilcilerin dil laboratuvarında hazırladıkları sözlüklerde, Osmanlıca ya da Batı kaynaklı terimler ve sözcükler yerine kullanılmaya sundukları Türkçe sözcüklerin, canlı olan hayatta, yaratıcı çalışmalarda, yapıtlarda denenip sınanması olayıydı. Bunun için zaman gerekliydi; ve yarım yüzyıl, o kadar da kısa bir süre değildi. Geriye baktığımızda, tutan, tutmayan, değişerek yerleşen sözcükler ve terimlerle, dilimizin zenginleşip saydamlaştığı kuşku götürmez. Bu oluş, yeni kuşakların, canlı yaşama, düşünme ve duymalarında yenileşip, oluşup gelişerek sürecektir.

Ancak, yeni girdiğimiz Batı düşünce dünyasının, özellikle bilim ve felsefe kavramlarının karşısına, coşkulu bir atılımla koyduğumuz Türkçe sözcüklerle, yabancı olduğu bazı düşüncelerin, saydamlaşacağına bulanıklaşması, anlaşılmaz olması gibi bir tehlikeyle karşı karşıya kaldığımız da bir gerçek ve dil deneyimimizin bir başka boyutu.

Nitekim genç felsefecilerin, başlangıçta bütün kavramları, sözlüklerdeki ya da kendi buldukları Türkçe sözcüklerle, terimlerle karşıladıkları halde, zaman geçtikçe, Batı’da kullanıldığı gibi Latince, Grekçeye dönmeleri de, öğretici olan bir başka deneyimdir. Bugün denilebilir ki, bu oluşum süreci içinde, yazarların, dersler veren ya da çeviriler yapanların, dil konusunda tam tutarlı olmasına ve iç rahatlığı duymasına olanak olmamıştır. Çünkü ayıklanma, arılaşma süreci sürüyor.

Bilim ve felsefedeki güçlük şuradan geliyor:

Tinsel alanda her yeni düşünce, kendinden öncekilerle hesaplaşarak üretilir. Bu yüzden düşünce dünyası, durmadan yenilenen, yenilenirken bile yinelenen ya da yinelenirken bile yenilenen bir süreklilik gösterir. Yeni düşünceler içinde yolumuzu bulmakta, imgelerin, kavramların, terimlerin dile geldiği sözcüktür yardımcımız. Tümüyle yeni bir sözcüğün anlamını nereye yerleştireceğimizi ise çok kez bilemeyiz.

Nitekim Batı'da da, yüzyıllardır, dilleri o kadar gelişmiş olduğu ve Latince, Grekçe sözcüklere kendi dillerinde karşılık bulmakta hiç de zorlanmayacakları halde, –onlarda da geçmişte, sonradan vazgeçilen böyle şoven akımlar olmuştur– her dilde başka türlü okunsa da, eski kökler korunmuştur. Bu, bilimin sürekliliği ve evrenselliğinden gelen bir zorunluluktur. Ve Türkçenin bilim dili olarak gelişmesine engel değildir.

Bu deneyim ve düşüncelerle, bu çeviride, “görüngübilim”, “aşkın”, “içkin” vb gibi Türkçe terimler yerine, “fenomenoloji”, “transcendent”, “immanent” vb'leri kullanıldı.

Bir noktaya daha dokunmak istiyorum:

Elinizdeki bu kitap ve benzeri gibi bilimsel felsefi bir yazıyı okuyup anlamakta güçlük çektiğimizde, bunu, kullanılan terminolojinin yabancı dilde olmasına veririz. Halbuki kendi ülkesinde de, o dili konuşanlarca da, bu düşüncelerin anlaşılmasının güç olduğunu, en başta o bilim terminolojisinin bilinmesini gerektirdiğini çoğu kez düşünmeyiz. Bizdeki sınırlı sayıda ve incecik sözlükler yanında, onlardaki, her bilim için yüzlerce yıldan beri yapılagelen, binlerce sayfalık terminolojik ve sözlük çalışmalarının ne işe yaradığını pek düşünmeyiz. Bilimsel felsefi yapıtların anlaşılması, hem o bilimin terminolojisine yabancı olmamayı hem de düşünsel bir çaba sarfetmeyi gerektirir.

Bununla birlikte, felsefe dünyasında yeni olanlara belki yardımcı dokunur diye, Latince, Grekçe kavramların Türkçe karşılıkları, Türk Dil Kurumu Yayınları'ndan, “Felsefe Terimleri Sözlüğü”nden alınarak kitabın sonuna eklendi.

Tomris Mengüşoğlu

Önsöz

Edmund Husserl'in bu yazısının yayımlandığı 1911 yılında, 20. yüzyılın başlarında, felsefe alanındaki çalışmalar bir çıkmaza saplanmıştı. Felsefe, insan ve dünya problemleri yerine, sadece gelmiş geçmiş felsefe sistemlerini, yöntem sorunlarını ele alıyor; insanlığın gelecek umutları bakımından o sırada başarıları çok abartılan doğa bilimlerine öykünüyordu. Aslında günümüze bakarsak, o zamanlar felsefenin durumu, bugünkünden, yani felsefenin asıl ereğini ve saygınlığını yitirdiği, bütün insan ve dünya sorunlarının temelini ekonomide gören, sanatları bile parasal ölçen biçen, düşüncelerin medyalar tarafından üretildiği çağımızdan daha kötü değildi. Çünkü felsefe çabaları hâlâ çağın üstün yeteneklerinin, düşünen kafaların yöneldiği saygın bir alan olarak görülüyordu. Ancak onun tarihsel gelişme çizgisinde bir tıkanıklık baş göstermişti. Felsefe, artık problemler yerine kendi kendisini didikliyor, ya da psikoloji gibi yeni ortaya çıkan disiplinlerinde, doğa bilimlerinin deneysel yöntemlerine öykünüyor. Bir yandan yanlış bir tarihsellik bilinci olan “tarihselcilik” (historisizm), öte yandan pragmatizm dalgası her şeyi görecelileştiriyor; ve varlık alanlarının özelliklerini gözden kaçırarak soyut yöntem araştırmaları, felsefenin doğa bilimlerine öykünmesine neden oluyordu.

Bu tıkanıklığı ve yanlış yönelmeyi, felsefeye yepyeni ve bağımsız bir araştırma alanını, “öz alanını” gösteren, Husserl'in “fenomenoloji” felsefesi aştı. Bu felsefe, tıpkı Cézanne'ın, ayrı ayrı yönlerde de olsa, bütün 20. yüzyılın resim sanatını etkilemesi gibi, çağın bütün düşünürlerini etkiledi. Fenomenolojinin gösterdiği “öz” alanı, insan düşüncesinin araştırması, ortaya koyması gereken bir “öz” varlığının söz konusu olması, çağın bütün tinsel başarılarını, sanatları da etkiledi.

Çevirisini sunduğumuz bu kısa yazı, Husserl'in, çağının felsefesini eleştirdiği, ilk kez “fenomenoloji”den söz ettiği; onun çok

ünlü olan “Felsefe, felsefelerden değil, şeylerden hareket etmeli, fenomenlere dönmeli” cümlesinin yer aldığı yazıdır.

Fenomenolojinin etkisi ve başarısı, onun, felsefenin özel olarak araştıracığı, fenomenlerde ortaya çıkan bir “öz” alanının varlığını göstermesi ve bu özü kavramanın yöntemini getirmesiydi. Bu bakımdan, Husserl’in bu yazıda ileri sürdüğü fikirler, çağımız için de çok gerekli ve geçerlidir: Çağımız gibi bütün düşünme enerjisini, kendisinin yerine düşünecek aletler yapmaya harcayan, odasında TV karşısındaki koltuğuna oturup, “bilinç endüstrisi”nin hazır düşünceleri ile yetinmek isteyen bir çağ için.

Husserl’in sonraki çalışmalarında daha ayrıntılı ortaya koyduğu “fenomenoloji yöntemi” ve “öz alanı”nın daha kolay anlaşılabilmesi için; Nicolai Hartmann’ın öğrencisi ve onun yanında Husserl üzerinde doktora yapmış olan Takiyettin Mengüşoğlu’nun (Almanca yazılmış ve yayımlanmış olan bu tezin başlığı şöyledir: “Über die Grenzen der Erkennbarkeit bei Husserl und Scheler”), fenomenolojiyi ve Husserl felsefesini, alanını çok iyi bilen bir uzmanın rahatlığı ve açıklığı ile anlattığı bir kitabından –çünkü fenomenoloji hakkında Türkçe yayımlanan yazılar, insana, “felsefe değil mi uydur uydur söyle” dedirtecek anlaşılmazlık çizgisindedir–, *Fenomenoloji ve Nicolai Hartmann* (Edebiyat Fakültesi Matbaası İstanbul, 1976) adlı kitabından, bir bölümü, küçük değişikliklerle aktarıyoruz.

FENOMENOLOJİDEN ÖNCEKİ FELSEFENİN DURUMU VE HUSSERL’İN FENOMENOLOJİSİ

Kant’ın felsefesi, felsefe için bir dönüm noktası oldu. Bu felsefeyi kendinden önceki felsefeden ayıran başlıca noktalar şunlardır: Kant’tan önceki felsefe, ya rasyonalist ya da empirist idi; bilgi, ya akla ya da deneyime dayandırılıyordu. Kant’a göre ise bilgi iki öğelidir: apriori ve aposteriori. İkinci önemli nokta, Kant’ın felsefesinin bilginin sınırlarını çizmeye çalışmasıdır. Kant bilginin sınırlarını araştırmakla, felsefeyi başı boş kurgulardan kurtardı.

Kant’ın bilgiyi iki öğeli görmesi ve apriori olanı süjenin bir işlevi olarak kabul etmesi, onu bir tür idealizme, transcendental idealizme götürdü. Aslında bu idealizm, Kant felsefesi için önemli

değildi. Fakat kendinden sonraki felsefeyi, Alman İdealizmi'ni çok etkiledi. Bu felsefeyi temsil edenler tarafından ilerletildi. İdealist felsefe, Hegel'de en yüksek noktasına vardı. Hegel'in kurduğu felsefe sistemi, metafizik sistemlerin souncusudur. Tek yanlı, kurgusal olan ve diyalektik yönteme dayanan bu sistem, kurgunun son sınırına varmış, bu yüzden de çürük bir yapı gibi çökmüştür. Bu nedenle Hegel'den sonra felsefede bir boşluk baş göstermiştir.

Hegel'in sistemi yıkıldıktan sonra tekrar Kant'a dönüldü. Hegel'in felsefesinde tümünden arka planda kalan bilginin sınırı problemi, ön plana geçti. Şimdi felsefe dünya hakkında bir bilim olacağı yerde, sadece ve yalnız bilginin bir bilimi oldu. Artık felsefe, yöntemlerini incelediği bilimlere dayanmaya başladı. Bu bilimler, Marburg'lu yeni-Kantçılarda doğa bilimleriydi. Felsefe, doğa bilimlerinin bir bilgi teorisi oldu. Geniş anlamda evrensel bir bilgi olmaktan uzaklaştı. Bundan başka psikoloji ve mantık felsefeden ayrıldı. Mantık, matematikleşmeye başladı. Psikoloji de doğa bilimlerinin yöntemlerine öykünüyordu.

Marburg'lu yeni-Kantçıların yanı başında, onlardan bağımsız olarak yeni bir felsefe akımı ortaya çıktı. Bu akımın kurucusu W. Dilthey'di. Yeni-Kantçılar, doğa bilimleri ve onların yöntemlerini incelemekle yetindikleri halde, Dilthey'in açtığı bu yeni akım, tek yanlı olarak yalnız tarihe yöneldi. Felsefe artık ya psikoloji, mantık gibi bilimsel bir disiplin olarak ele alınıyor, ya doğa bilimlerinin yöntemlerini incelemekle yetiniyor, ya da felsefe sistemlerini eleştiren bir felsefe tarihi oluyordu. Böylece felsefe için bağımsız bir araştırma alanı kabul edilmiyordu.

Felsefe eski anlamını yitirdi, evrensel bir bilgi olmaktan çıktı. Yönteminin tek yanlı kurgusallığı yüzünden yıkılan Hegel felsefesi, bu anlamda yapılan en son denemeydi. Artık Aristoteles anlamında, önceden tasarlanmış kurgusal bir yönteme dayanmayan, dünya hakkında felsefi bir bilgi elde etmeye çalışan bir felsefenin doğması gerekiyordu. İşte felsefeyi böyle bir dönüm noktasına kavuşturan, 20. yüzyılın başlangıcında ortaya çıkan Edmund Husserl'in "fenomenoloji"si oldu.

HUSSERL'İN FENOMENOLOJİSİ

Felsefe için özel bir araştırma alanının tanınmaması, sadece daha önce ortaya konmuş olan sistemlerin eleştirisi ile yetinilmesi, onu bir çıkmaza sokmuş, kısır bir duruma getirmişti. Husserl'in en büyük başarısı, felsefenin özel bir araştırma alanının var olduğunu göstermek oldu. Husserl bunu sadece ileri sürmekle kalmadı, kendi araştırmalarıyla gösterdi de. Husserl, "Var olan felsefelerden ya da onların eleştirisinden değil, fenomenlerden hareket etmeli", "fenomenlere, şeylere dönmeli" demekle, felsefenin kendine has olan alanını gösterdi. Artık felsefe, eski sistemleri, onların eleştirisini ya da herhangi bir bilime yönelmeyi bırakarak, fenomenlere, şeyler alanına yönelecektir.

Fakat "fenomen" ve "fenomenoloji" kavramlarıyla ne anlatılmak isteniyor? Bu kavramlar felsefe söyleminde birçok karışıklıklara neden olmuştur. Genel olarak, "fenomenoloji"yi fenomenlerin bilimi olarak göstermek, gelenekleşmiştir. Fakat bütün bilimler fenomenlerden söz ederler: Fizik, fizik fenomenleri, psikoloji psikik, sosyoloji sosyal, tarih bilimleri tarih fenomenlerini inceler. Her bilim bir fenomen alanı vardır. Öyle ise fenomenolojinin sözünü ettiği fenomen ile bu fenomenler arasında ne fark vardır? Bu fark, fenomenolojinin tavrı ile bu bilimlerin tavrı arasındaki başlılıkta ortaya çıkar. Husserl'e gelinceye kadar fenomen kavramı olaylar, zaman ve mekân içinde olup bitenler için kullanılırdı. Fenomen deyince *hic et nunc* (burada ve şimdi) olan fenomenler anlaşılırdı. Husserl'in fenomenolojisinin göz önünde bulundurduğu fenomenler ise, öz (essentia) fenomenleridir. Öz fenomenleri, real bir karakter taşımayan fenomenlerdir. Öz fenomeninin özelliği, refleksiyonlu bir tavra (fenomenolojik bir tavra) dayanmasıdır. Bu tavır, doğal tavidan çok farklıdır. Onun tümüyle karşıtıdır. Bu tavrın öğrenilmesi ve ona alışılması gerekir. Yoksa her zaman fenomenolojik tavidan, alışık olduğumuz doğal tavra düşmek tehlikesi vardır. Husserl'e göre, fenomenolojinin ortaya çıkması ve gelişmesinin gecikme nedeni budur. Fenomenolojik tavrı araştırmalarına başlayan fenomenoloji, olay bilgisi değil, öz bilgisi elde etmeye çalışır. Fenomenoloji, öz bilgisi elde etmek için uyguladığı yönteme, "reduksiyon yöntemi" (ayıklama yöntemi) adını verir.

Redüksiyon yöntemi ile fenomenoloji, psikolojik ve öteki fenomenlerden “saf öze”; başka bir anlatıyla, empirik genellik hakkında bilgi sağlayan bir düşünmeden, özsel genelliğe varır. Bu bakımdan fenomenolojinin fenomenleri irrealdir. Fenomenoloji real fenomenlerin değil, redüksiyon yöntemi uygulanan fenomenlerin bilgisi, bir öz bilgisidir. Redüksiyon yoluyla temizlenen fenomenler, artık irrealitelere. İşte fenomenoloji real olayları değil, bu irrealiteleri “öz” olarak kavrar.

Husserl fenomenoloji hakkında birçok tanımlama yapar. Biz bunların en önemlilerinden birisini almakla yetineceğiz: “Fenomenoloji, apriori-betimleyen bir öz bilimdir. Fenomenoloji böyle bir bilim olarak kendisini her türlü teoriden uzak tutar”¹ Hiçbir şey öne sürmeden, hiçbir varsayıma dayanmadan araştırmalarına başlar. Teori ancak açıklamaların yapılacağı bir yerde ileri sürülebilir. Husserl’e göre teori deduktif hareket etmek zorundadır. Yani bir teorinin ileri sürüldüğü yerde, bir temel ilkedden hareket edilir. Açıklanması istenen şey, deduktif olarak bu temel ilkedden çıkarılır. Fakat betimleyici bir bilim olan fenomenolojide, açıklanacak, deduktif olarak çıkarım yapılacak hiçbir şey yoktur. Fenomenoloji ancak doğrudan ve temel verileri betimleyebilir. Fakat bu betimleme, empirik yani duyulara dayanan bir betimleme değildir. Bir öz betimlemesidir. Fenomenolojinin araştırma alanı, özlerin alanıdır. Fenomenoloji apriori bir bilim olduğundan, özleri kavrarken, onlardaki temel bağlılıkları kavrar. Bu nedenle bir öz alanı olan fenomenolojinin alanında, olay bilgisinin, rastlantısal olanın yeri yoktur. Bu alanda her şey öz bakımından belirlenmiş ve motive edilmiştir. Bunun için fenomenolojide sadece öze ilgili sorular ve bu gibi soruların yanıtları vardır. Olaylarla ilgili sorular burada sorulmaz ki, yanıtları olsun. Örneğin algı hakkında sorulacak soru, algının realitede bir karşılığının bulunup bulunmaması değildir. Burada ancak şu sorulabilir: Algı, algı olarak, hangi öz öğelerini içerir?

1 E. Husserl, *Ideen zu einer reinen Phaenomenologie und phaenomenologischen Philosophie*. s. 52.